

РЕЗИМЕ

Косово побеђује у борби за контролу над севером, регија са српском већином која се опире његовој власти, док наде за нормализацију између Приштине и Београда бледе. Преостале српске институције на територији Косова, које су преживеле рат 1999. и независност Косова 2008. године, демонтирају се након паравојне операције коју је подржала Србија у септембру 2023. Иако је ограничени насилни отпор и даље могућ, север Косова, који је тежио аутономију или уједињењу са Србијом, невољно се покорава ауторитету Приштине. Тешки су ово дани за српску мањину, чија је будућност од виталног значаја за приближавање Београда и Приштине. Да би остали заједница способна за самоуправу, потребан им је континуиран приступ српским институцијама, посебно у образовању и здравству, плус финансијска подршка. Потребан им је и осећај сигурности, који може доћи тек повратком Срба у косовску полицију, из које су у знак протеста поднели оставке у новембру 2022. Приштина би требало да повуче своју специјалну полицију са севера, а Београд да помогне у спречавању даљег паравојне активности.

Приштина је 2021. године почела да спроводи свој ауторитет на северу Косова уз помоћ велике, милитаризоване специјалне полицијске силе које су се суочиле са локалним становништвом. Њене мере су довеле до бојкота и масовних оставки Срба, тако да су полиција и јавни званичници у овој области са већински српским становништвом

сада скоро сви Албанци. Неколико рунди барикада постављених од стране мештана мобилисало је становништво, од којих су многи били наоружани; Србија је такође инфилтрирала неколико стотина војника да би појачала отпор у два наврата 2022. Полиција и српски одметници су често размењивали ватру. У мају 2023. разјарена српска руља која је покушавала да нападне специјалну полицијску јединицу сукобила се са мировним снагама НАТО-а који су раздвајали две групе, остављајући многе рањене на обе стране. Неколико месеци касније, у септембру, полиција се сукобила са паравојном групом наоружаном војним оружјем; један официр је погинуо од даљински детониране мине, док су три Србина погинула у пуцњави.

Међународна одбојност и аматерски изглед групе сломили су отпор севера. Приштина је искористила предност, брзо кренувши да учврсти своју власт над севером. У децембру 2023. године склопила је договор са Србијом о међусобном признавању регистарских таблица. Влада је у јануару 2024. забранила увоз и коришћење српског динара, прекинувши финансирање преосталих институција Србије, заједно са пензијама и другим бенефицијама. У фебруару је отпочела рације и затварање канцеларија српске владе у селима на југу Косова и конфисковање динара пронађених у српским поштама. Приштина је игнорисала захтеве САД и Европе да суспендује ове мере док се не преговара о изводљивом решењу.

У ствари, разумно решење је већ на столу. У децембру 2022. ЕУ, која посредује у спору Београда и Приштине од 2011, предложила је далекосежни споразум о нормализацији којим Србија не би формално признала независност Косова, већ би се понашала као да јесте. Заузврат, Косово би својој српској мањини дало самоуправну јединицу која би се састојала од својих десет општина са српском већином (као што је обећало пре деценију, али још није учинило). Договор је био компромис који је свим странама дао оно што им је најхитније било потребно. Брисел је наводно наговарао Београд и Приштину да га усмено прихвате, али није могао ни да их натера да га потпишу, нити да пристану на све важне детаље у вези са начином на који је требало да се постави. Остаје неспроведена и догађаји би могли да га претекну.

Један део спора је планирана српска аутономна јединица, коју Косово назива Асоцијацијом, а Срби Заједницом, општина са српском већином, а различити називи одражавају неслагање око њеног обима и овлашћења. Две стране су се сложиле да га створе у оквиру значајног споразума из 2013. године, како би уравнотежили велике српске уступке Приштини. Од тада, због спорова око овлашћења јединице – и снажног противљења косовских Албанаца аутономији – није се кренуло даље од нацрта. Србија га је описивала као државу у држави, по узору на босанску Републику Српску, што је било нереално за рурално подручје од једва 50.000 становника. Косово је тражило супротно, минимално тело са чисто координирајућом улогом за своје општине чланице.

Други камен спотицања је српско фактичко признање Косова. Споразум ЕУ је нејасан по овом питању, али Француска, Немачка и Италија су то прецизирале у каснијим изјавама, а Србија одлучно одбија тај захтев. Де факто признање значи третирање Косова као независне државе без

формалне декларације, и сагласности да га друге земље и међународна тела попут УН признају и прихвате као члана. Србија је невољко спремна за билатералне односе са Косовом, али одлучна да његов статус остане отворено питање.

Постоји нада да дијалог са ЕУ може да превазиђе ове препреке, а однос Београда и Приштине ће вероватно остати замрзнут. У том контексту, и странке и спољни актери који желе мир на Западном Балкану треба да усмере своју пажњу прво на смањење краткорочног ризика од насиља, а затим на оствариве циљеве који могу да подстакну политичку стабилност у случају неуспеха споразума о нормализацији.

Главни приоритет је демилитаризација. Косово би требало да повуче своје специјалне полицијске јединице из региона са већинским српским становништвом и, док то не учини, требало би да их распоређује штедљиво и само у координацији са мировним снагама НАТО-а, које северњаци виде као веродостојније с обзиром на њихову посвећеност неутралности. Да би се повећао осећај безбедности Приштине, КФОР би требало да помогне Косову да контролише своју границу, спречи даље кријумчарење тешког наоружања и пронађе раније донете залихе. Са своје стране, Србија би требало да престане да подржава паравојне активности и да процесуира оне који су умешани у убиство косовског полицајца у мери у којој су под њеном јурисдикцијом. У одсуству свеобухватног политичког решења, терет ће бити на ЕУ, САД и НАТО да одрже мир и спрече ескалацију све док не сазре услови за договор. То ће значити притисак и на Приштину да повуче специјалну полицију и на Београд да предузме горе наведене кораке, уз задржавање и, ако је потребно, јачање мировног присуства НАТО-а.

Други приоритет је обезбеђивање потреба мањине косовских Срба – са или

без формалног оквира за аутономију. Северњаци зависе од школа, универзитета и здравствених установа којима управља Србија. Већина становништва ради на пословима које директно или индиректно плаћа Београд, а многи добијају социјално осигурање, све у српским динарима, преко мреже пошта и банака које Приштина жели да затвори. Етничка дискриминација и језичке баријере спречавају све осим неколико косовских Срба на редовном тржишту рада. Ако изгубе приступ српским пословима и бенефицијама, многи ће емигрирати. ЕУ и САД би требало да подстичу Косово да гарантује да ће ове кључне српске услуге остати на месту. Такође треба да наставе да врше притисак на Приштину да укине забрану увоза хране и лекова из Србије, као и коришћења српског динара. У свим овим стварима, Косово треба да следи вођство ЕУ и САД.

Коначно, српској мањини је потребан глас. Изгубила је веру у своје политичке представнике, које је поставила српска владајућа Српска Напредна Странка и који се угледају на њене лидере. Многи се плаше Приштине и осећају се изданим од Београда, док се осећају игнорисаним од Брисела и Вашингтона. ЕУ је безуспешно позвала Косово да успостави одрживе партиципативне демократске институције за своју српску мањину. Уместо тога, Приштина споро иде на нове изборе у северним општинама. Нове изборе требало би да буду одржани најкасније до лета 2024. године.

Међутим, чак и док Брисел и Вашингтон раде на тим циљевима, требало би да наставе да истражују са Приштином да ли би она могла да прихвати услове понуђеног споразума о нормализацији ЕУ, укључујући стварање Заједнице/Асоцијације српских општина. Овај договор би био добар за Србе на северу, али и за Приштину: кретање ка северној аутономији ће сигурно бити

суштински део сваког аранжмана који Косово потпуније уводи у међународни систем, а Косово можда никада неће добити бољу понуду од ове. Београд би се могао устручавати да пристане на независност Косова, али ако Приштина предузме тако важан корак, притисак на њу да узврати прихватањем услова Брисела би се готово сигурно повећао. За Приштину је политички ризик подношљив, а потенцијални добит је велики. Требали би направити храбар корак.

Приштина/Београд/Брисел, 2. априла 2024